

**Besættelsestidshistorisk selskab
for
Thy og Vester Hanherred**

Nyhedsblad nr 54

Januar 2009

Bestyrelsen

Formand:	Erik Ansø	97991054
Næstformand:	Erik Andersen	97933536
Sekretær:	Tage nordensgaard	97982125
Kasserer:	Jens C Grud Sørensen	97961656
Medlem:	Knud Arne kristensen	97936444
Suppleant:	Jens Andersen	97961736
Revisor:	Esben Kaagaard	97926820
Revisorsup.:	K Starch Lauritsen	97923292

www.bsth.dk

Selskabets formål er:

At fremme interessen for forskning i besættelsestidens historie i Thy og Vester Hanherred.

- At holde forbindelse mellem personer og grupper i området, der arbejder med parallelle problemer indenfor besættelsestidens historie i Thy og Vester Hanherred.
- At søge den lokale besættelsestidshistorie formidlet til befolkningen gennem tæt samarbejde med museer og lokalhistoriske arkiver.
- At udgive et nyhedsbrev med nyt om arbejdet i Selskabets regi og om dets resultater.

Redaktør og web-master: jens@grud-s.dk

Den 2/11 tog 15 mand fra BSTH på besøg hos BUMUS (Silkeborg Bunkermuseum) Vi fik en fin gennemgang af stedet og historien, og blev beværtet med

formiddagskaffe i foreningens lokaler i den gamle pavillon "Sølyst", som under krigen var indkvarteringssted for de tyske "Blitzfrauen" og af samme grund, blev stedet kaldt "Brocken" på dansk "Bloksbjerg". Herefter var vi nede og se en kraftig radiosendebunker type R691, som er den eneste i Danmark.

Så hilste vi på "Charlotte" som var en af de mange R622,er. Herefter kravlede vi bogstaveligt talt ned i "Generalens bunker" som er en velbevaret type R608, og som er overdækket med yderligere dansk beton, hvilket giver en meget unik oplevelse, når man kravler ned i et hul, midt på en flad græsplæne. Så gik

turen til museumsbunkerne og efter dette spiste vi medbragt mad i pavillonen.

Kl. 1345 kørte vi i kolonne til det enorme

ammunitionsdepot i Hjøllund, med op i mod 100

amm.bunkere, godt nok danske, men bygget oven på

de tilsvarende tyske pladser med amm-barakker. De

tyske betonfundamenter var der stadig, ligesom vejnettet

er overtaget fra den gang. Området er stadig militært, men kunne dog besøges til fods. Vi sluttede af ved en meget underlig og stor betonkonstruktion, en slags dobbelt rampe, som har været anvendt til en form for omladning af gods til togvogne. En spændende dag, og stor tak til BUMUS, specielt Martin

Holm som var guide.

Med venlig hilsen

Erik Ansø

Granatkasteren Fra Agger.

I Juni måned 1999 havde BSTH arrangeret en rundvisning i Agger eller "Infanteriestützpunkt Agger Dorf" som den tyske betegnelse var. Turleder var undertegnede idet jeg havde registreret stedet da Miljøministeriet under ledelse af Peter Thorning Christensen sidst i firserne stod bag den landsdækkende registrering .

Vejret var udmærket og vi havde en god og interessant tur rundt i byen lige indtil vi kom til Finnehuset som ligger højt og frit lige ved Vandbygningsværkets nu nedlagte støbeplads for elementer til kystsikring , vi stod ovenpå bunkeren , jeg fortalte hvad der havde været her ,og hvor søsterstillingen var placeret, imens jeg fortalte kom manden fra nabo huset hen og stod og kikkede ,vi kom i snak med ham og jeg gentog kort hvad jeg vidste og nævnte at alt var fjernet efter krigen " nå det ved jeg nu ikke " sagde han og så sprang bomben !! "den står der da endnu " det mente jeg godt nok

ikke for ved undersøgelsen dengang blev en lille sten listet ind under dækslet og da der lød et lille plask følte jeg mig sikker på at alt var væk ligesom det var i den anden bunker, vi fik nu ved fælles hjælp løftet det tunge panserdæksel væk og kikkede ned på toppen af en 50 mm granatwerfer M/38 . Vi lignede vist nogle små drenge der havde fået 100 km. fuldt monteret elektrisk tog i julegave --, det her var virkelig noget. Hurtigt blev det besluttet at tie bomstille og straks fortælle MCH om fundet.

Efterfølgende søgte jeg VBV om tilladelse til at BSTH fjernede hele maskineriet med henblik på at udstille det på museet i Hanstholm , vi fik tilladelsen og besluttede at undersøge bunkeren nærmere før en egentlig udgravning blev

iværksat. Så en Lørdag morgen samlede en lille flok for at tage den sværeste vej ind i bunkeren, nemlig gennem nødudgangen der lå som dengang, fyldt med ral. Den er 80 cm. i kvadrat og vel nok 5m. dyb , med en US foldespade model 1943 (hvad ellers?) lå vi på knæ og skovlede ral op i en spand den blev fyldt ,hejst op og en anden spand ned ,gravearbejdet gik på skift og jo

længere ned vi kom jo mere steg

spændingen , da vi nåede ned og havde gravet det sidste stykke ind til mandskabsrummet, var det Esben der havde tørnen , og han gav den nedslående melding: " vandet står højt overalt" hvad gjorde vi nu, stor tavshed , men med et svedent grin meddelte han et øjeblik efter at

godt nok stod vandet højt, men det var kun få cm. Spændte steg vi ned ad de indstøbte trin som måske kom i brug for første gang, og kom ind i mandskabsrummet ,et hurtigt kik rundt og videre ind i arbejdsrummet og så ind i det bageste rum og så stod den der !! vi kikkede her og der og kravlede op og ned snakkede om hvad det der var og hvad den der mon var til og "du milde hvor var den rusten" , nederst på søjlen var en inspektionslem som kunne åbnes og derinde sad nok så nydeligt blanke og fine slæberings-kontakter ,kun lidt medtagne men i fin stand ligesom telefonstikket ved skyttens plads, den lille lem lod sig åbne uden besvær, til gengæld var grebene til morter røret tykke af rust og enkelte dele var helt ødelagte mens

andre var temmelig skadede .

Efter en grundig gennemgang og videofilmning forlod vi bunkeren efter at have hængt en svær plastdug henover toppen så vandet kunne rende ned af den af i stedet for ned i apparatet,det gjorde nok ikke den store forskel ,nu havde den stået der siden 1945 og et par måneder mere eller mindre gjorde nok ikke nogen forskel,men det var nok symbolværdien at nu var den blevet vores ansvar.Kort tid efter fik vi at vide huset og grunden skulle sælges så hvis vi ville have maskinen skulle det være snart, det blev Esben Kaagaard der formidlede en kontakt til Beredskabet i Thisted og man var interesseret i at hjælpe os, så der kom 4 værnepligtige og en leder med to

pionervogne med næsten alt man kunne begære af værktøj m.m. , en lokal entreprenør havde en rende-graver ,og gravemesteren ville godt bruge et par timer på projektet så en fredag eftermiddag satte han skovlen i sandet og i løbet af en lille time havde han gravet et godt stort hul og slået murværket der sad i døren , i stykker ,det var

muret op i cementmørtel, og vi kunne komme ind den rigtige vej, om Lørdagen blev værktøj og maskiner blev slæbt ned og arbejds-lamper sat op , de løse dele der lå på gulvet blev dog fjernet først og inden længe summede rummene af travlhed, vinkelslibere

larmede og sendte en regn af gnister ud over mændene der knap ænsede det ,en talje blev hængt op i toppen af kuplen ,den skulle bære selve granatkasteren når maskinfundamentet forsvandt, i løbet af kort tid kunne dette fjernes og selve aggregatet der havde hængt underlig umotiveret kunne nu sænkes ned, mere blev skilt ad, efterhånden som delene kom ned på gulvet blev de enten båret eller trukket ud på en løftevogn gennem rummene og ud i det fri, nu var der det pudsige tilfælde at to andre steder i nærheden blev der åbnet bunkers ,en 622 mandskabsbunker , 729 Panserkanongarage og en Sigfried (enten tilflugt eller lager) ,det ville deltagerne jo også godt følge med i og det havde til følge at på et tidspunkt

blev der meddelt at "nu åbnede man altså den og den bunker " og så strøg folk afsted og nede i "vores" bunker stod KA og Erik Søberg og forsøgte at holde balancen på en tung maskindel der havde været på vej ud, men nu fik de en kort pause til kammeraterne kom tilbage, så fortsatte arbejdet og da selve granatkasteren hang i kranen i det sene solskin var det kulminationen af flere dages og nætters hårdt arbejde ,det skulle vise sig

at det der lå foran var et enestående langt og sejt træk ,men nu og her blev det hele surret fast og lastvognen kørte ud til det værksted hvor arbejdet skulle finde sted.

Det første oplæg gik på at maskinen skulle renses og males og så sættes op, men hurtigt blev det besluttet at den skulle bringes så tæt på det oprindelige som muligt, Ude bagved værkstedet

byggedes i sommeren 2001 et telt med et stort kar der kunne rumme 2 kubikmeter heri lavede man en opløsning af almindelig husholdnings-soda og vand her blev delene så sænket ned, først skulle der dog sættes nogle metalplader ned med en vis afstand til emnet og så kunne strømmen slås til. Processen startede, strømmen og sodaen udskilte brint som nærmest sprængte rusten væk fra metallet og efterlod tandhjul, aksler, skjolde i

ren tilstand, så ren at stempler og mærker kunne ses helt klart. nogle dele behøvede måske kun et døgn, andre flere dage, ligesom udførelsen af den pågældende del spillede en rolle, jo mere kringlet den var, jo længere tid. En aften kom der lidt mere gang i den end forventet, Erik og KA sluttede med en kop kaffe og mens de sad og snakkede lød der en buldren udefra, KA mente det nok var oliefyret der skulle ordnes, da han så skulle hjem kunne de se der var noget helt galt omme bagved, flammerne stod højt i vejret og noget af karrets overdækning var ødelagt, der var tilsyneladende sprunget en gnist som havde antændt brintdampene, hurtigt blev ilden slukket og skadernes omfang gjort op, der var brændt nogle kabler og teltet havde lidt en del skade, men efter en uges tid kørte anlægget igen

Hver gang en del blev taget op blev den højtryksrenset idet behandlingen efterlod et lag slam, så kunne bolte løsnes og dele fjernes men igen og igen måtte delene en tur i badet, for nogle steder kunne noget løsnes mens andet stadig sad fast, men efterhånden kom langt det meste fri, så skulle noget måske igen have et bad hvis det havde ligget for længe for så havde rusten fat igen,

når behandlingen var færdig blev delene vasket i en 5% fosforsyre for at neutralisere sodaen og så kunne der gives en grundmaling. Nogle dele skulle kun vaskes i petroleum så var de færdige, det gjaldt bronzetandhjul og snekkedrev men også flere lejer var i fin stand, som en lille

morsom ting kan det nævnes at de lagernumre der sad på lejerne er de samme som i dag, der er f.eks. udskiftet et SKF leje med nr: 6204 og det kunne Erik hente ude på værkstedets lager. Andre lejer var af fabrikatet FAG.

Nogle lejer var i øvrigt mærket "made in Germany" men da den er bygget i 1938 er det måske ikke så mærkeligt endda, eksporten til udlandet har nok kørt normalt og så har man sandsynligvis valgt at mærke emnerne på et hovedsprog.

Nogle elektriske dele var leveret af Siemens AG

Da Dronningen i 2002 skulle indvie det nye museum ville man gerne have noget at vise frem i det tomme hul der var afsat til granatkasteren og tempoet blev sat op så man på selve dagen kunne se det nederste af maskinfundamentet og arbejdsplatformen.

Nu var restaureringen nået så langt og sådan stod det i et godt stykke tid, på en måde var man kørt lidt trætte og energien var på et nulpunkt, men der var ikke tale om at opgive og så bare udstille et halvfærdigt arbejde men projektet havde en meget stille tid frem til 2005-06, da blev det besluttet at gøre Torsdagen til granatdag så da begyndte det igen at skride fremad., nu gjaldt det overdelen og den gav nogle problemer, man ville gerne have det stykke hvor selve røret og rammen var hængslet sammen til at fungere, men først skulle det jo også skilles ad og renses, så vidt muligt, det endte med at hele toppen måtte en tur til smeden og blive varmet igennem, så kunne yderrøret komme af, her måtte man forsøge sig frem da det var låst på en speciel måde værre var det med hængslet der forbinder chassiset med aggregatet, det virker groft sagt på samme måde som på en kanon hvor man eleverer løbet i forhold til jorden, prøv at stille det lodret så har man virkemåden, til sidst blev der boret et hul i bøsningen og med en manuel hydraulikpumpe blev der sat tryk på, da det nåede op mellem 350-400 kg/cm² sivede olien ud af bøsningen og i dag fungerer den som om der aldrig har været rust i den. Efterhånden stod den på, brunering, maling, samling af mindre dele som

samledes til større enheder og nu gik det støt frem mod d. 26.09.08 hvor museet kunne modtage hele maskineriet. Den står nu igen på sit fundament der er forkortet ca. 40 cm. det var nødvendigt af hensyn til lofthøjden, der er bygget en 1:1 halvmodel af panserkuplen så man får et helt autentisk billede, desværre har man efterfølgende været nødt til at sætte plexiglasskærme op da pilfingrene også går på museum. Det er planlagt at lave en film hvor man ser så mange bevægelige dele som muligt blive vist i funktion, den skal sættes sammen med den film der blev taget i 2000, hvor man ser nedtagningen, desværre har vi ikke film fra restaureringen men her er et stort antal fotos til rådighed men blot en lille del af dem kan vises her

Data:

Granatkasteren er bygget i 1938 af Rheinmetall-Borsig AG i Düsseldorf
Byggenummer 135

Driftsklar vægt ca. 1500 kg.

Total højde 4,70 m. Panserkuplens vægt ca. 40 tons. Den tekniske side af sagen: 5 cm. automatisk granatkaster M/19 med en kaliber på 50 mm.

Der kunne skydes hele kompasset rundt. Mundingshastigheden varierede mellem 50-91 m/s afhængig af ladningen. Rækkevidden lå imellem 50-750 m. granaterne var 5 cm. WGr 36 med to typer ladning. De var anbragt i laderammer med 6 stk. i hver Affyringen kunne foregå enkeltvis eller i serier. den maksimale kadence var 120 skud/min. ved motortræk, ved manuelt træk lå den fra 40-70 skud ved kortvarig indsættelse og mellem 20-40 skud ved langvarig indsættelse. Der kunne monteres granatelevator, men det ser ikke ud til det har været gjort her. Besætningen var i alt 14 mand

Granatkasteren er bygget ind i en R-633 med byggenummer 35016 støbt d. 16.6. 1943 af 845 m³ beton færdig 9.12 og afleveret d. 10.12 samme år.

,(samme data gælder i øvrigt for søsterstillingen)

bunkeren ligger på et højdedrag i Aggers nordlige del, hvor den alene kunne beskyde et ret stort område ,og sammenlagt dækkede de to stillinger det meste af Agger by.

GPS pos. 453441,3 E

629357,3 N

Stedet er i dag privat ejendom.

Da panserkuplen skulle placeres måtte man først forstærke vejen idet kloakrørene blev trykket i stykker af køretøjernes vægt

Det kan være et tilfælde ,men det er lidt påfaldende at området hvor

granatkasteren stod var statsejendom (Vandbygnings-væsenet) i Hanstholm står en anden på Trafikministeriets ejendom ,og så vidt det er oplyst gælder det samme på Fanø, har man bevidst ladet disse maskiner stå urørte,eller er det blot et tilfælde. ?

Restaureringen har taget over 7 år ,
der er brugt over 3000 arbejdstimer

Elforbruget er på ca. 30,000 kr. Mange gange var forbruget oppe på 275 Ampére i elektrolysekarret.

og så er der ikke medregnet el til værkstedsbrug,
hvor meget kaffe der er drukket står hen i det uvisse men KA skønner det ligger på ca. 1kop/Kw.

I Harry Lippmann's Sonderheft nr. 10 – 1987 skriver han :

"Såvidt jeg ved findes der ikke nogen M-19 i restaureret tilstand på noget museum, øverst oppe i ubådsbunkeren i Saint Nazaire findes dog et komplet eksemplar i stærkt forrustet tilstand, man må håbe at dette apparat ikke før eller siden havner hos en skrothandler,men på en eller anden måde bliver tilgængelig for offentligheden" .Om den er blevet det vides ikke- men denne er !!

Kilder:

Knud Arne Christensen BSTH :
interview og fotos

Erik Andersen BSTH : interview
og fotos

Jens Andersen MCH : fotos
IBA Sonderheft nr. 10 – 1987

Jarl Ingerslev. BSTH
December 2008

Tilbage i Thy efter 64 år

- Lester Schrenk i Sønderhå

Den 22. februar 1944 styrtede den amerikanske B-17-bombemaskine "Pot o' Gold" ned ved Koustrup Møllegård ved Hørdum. Hele flyets besætning, på nær én, reddede livet. Blandt disse var en ung maskingeværsskytte på 20 år ved navn Lester Schrenk. (se Nyhedsbrev 48)

I maj 2008 fik Lester Schrenk med familie mulighed for at gense den egn af Danmark, som han så kort besøgte 64 år tidligere under hele andre forhold. Han var inviteret af Niels Møller, Koustrup Møllegård.

I forbindelse med Lesters gensyn med Thy var arrangeret et foredrag i

Sønderhå-Hørsted Kulturcenter den 27. maj. Arrangørerne havde regnet med max. 100 gæster og havde dækket op i aulaen. Det viste sig imidlertid snart at interessen for at møde den amerikanske krigshelt var større end som så, så i al hast flyttedes arrangementet til gymnastiksalen, hvor de fleste så fik en chance for at sidde ned.

Lester fortalte levende om sine oplevelser under krigen. Særligt rørende var hans beskrivelse af besætningens forhold til flyets pilot, løjtnant Lavies, som skønt han kun var et par år ældre end resten af dem blev oplevet som en faderfigur. Løjtnant Lavies var den eneste af besætningen, som ikke overlevede styrtet – han landede i Ove Sø og druknede. Lester blev af tyskerne pålagt at identificere ham.

Fortællingen blev meget kompetent simultantolket, så alle i salen kunne være med. Simultantolkningen indebar dog også, at der kun blev tid til at høre en lille del af den historie, som allerede er bladets læsere bekendt. Ikke desto mindre var den en spændende oplevelse at møde den åndsfriske 84-årige, som havde været så meget igennem.

Efterfølgende kunne han fortælle om, hvordan han havde været ude på marken, hvor maskinen var styrtet ned, i håbet om at kunne få en souvenir med hjem. Med metaldetektor lykkedes det da også at finde adskillige patroner og andre vragsdele. Blandt delene var også maskinens identifikationsplade, som angav maskinens model og nummer – på maskinen sad kun en plade af typen, så Lester kun efter knap en uges besøg i Thy tage hjem med en usandsynlig souvenir.

JA

Søndag den 30.11.2008

Juleafslutning i BSTH, - i vanlig stil med æbleskiver, gløgg og brunkager. Ca 15 havde fundet vej til MCH, som vi takker for værtsskabet. Af nye ting på museet må selvfølgelig fremhæves den nyrestaurerede M19', desuden kunne nedenstående iagttages, - en nyerhvervet 150 cm lyskaster som lige kunne være under loftet

Som det vil bemærkes er der indlagt en lille nytårshilsen, - vi håber at man ikke er så hårdt ramt af finanskrisen at der ikke kan undværes 200- kr.

- men en ganske almindelig nytårshilsen skal der da heller ikke mangle,
- så derfor

GODT NYTÅR til alle

Fra loppemarkedet: den gamle redakteur har været på loppemarked og faldt over en bog med karrikatur tegninger fra 1940-45:

